

Rättvisan i heraldiken

ÅR 2014 FYLLER Svea hovrätt 400 år. Redan under det första verksamhetsåret skaffade hovrätten ett eget vapen, som då användes i hovrättens sigill och som fortfarande används. Skölden är kluven, med ett svärd i det ena fältet och en balansvåg i det andra. Det är alltså fråga om Justitias attribut, svärdet för maktutövningen, vågen för rättvisan.

Den enda symboliskt viktiga ändring som har gjorts i skölden under hovrättens 400-åriga historia är att balansvågens position har ändrats. Detta skedde år 1818. Fram till dess var vågen i obalans, därefter har den varit i balans. Skillnaden anknyter till olika former av rättvisa. En våg i obalans kan stå för ståndssamhällets rättvisebegrepp, där olika grupper i samhället behandlades olika. En våg i balans kan stå för likheten inför lagen. Även om det saknas dokument som visar tankarna bakom 1818 års förändring av balansvågens position passar ändringen bra i tiden. Den skedde samma år som Karl XIV Johan blev kung, efter det att 1809 års regeringsform hade antagits och när tankar på att riksdagen inte borde vara indelad i de fyra stånden hade väckts.

Hovrättspresident när balansvågens ställning ändrades var Henning Adolph von Strokirch. Han hade år 1815 blivit friherre, och han hade då som sin andra hjälmprydnad i vapnet lagt till ett svärd, på vars spets en balansvåg vilar. Vågen är i balans. Strokirch hade varit domare i över trettio år när han blev friherre, bland annat ledamot av Högsta domstolen. Han hade alltså haft goda skäl att överväga hur Justitias våg borde återges.

Svärd med balansvåg finns i ytterligare ett antal hjälmprydnader, såsom hos grevliga ätten Falkenberg af Bålby, friherrliga ätten Soop af Limingo och adliga ätten Sylvander. Symbolen syftar genomgående på att den som upphöjts i den högre värdigheten hade domarbakgrund.

År 1634 inrättades Göta hovrätt. Även Göta hovrätt hade från början ett sigill, med en Justitia-figur och med vapen för de pro-



Vapen för friherrliga ätten von Strokirch nr 348.

vinser som ingick i hovrättens jurisdiktion. Hovrättspresidenten Lars Herman Gyllenhaal, som var justitiestatsminister 1843–1844, blev friherre år 1843. I ett fält i skölden lades då till en Justitia-symbol: en sittande kvinna hållande en balanserad våg och ett svärd, med ett lejon vilande bakom sig. Allt av silver i ett fält av purpur. Detta ska symbolisera rättvisan och Göta hovrätt.

David Nehrman, adlad Ehrenstråle, var professor i svensk och romersk rätt vid Lunds universitet i över 30 år från år 1721. Han var 1700-talets främste rättsvetenskapsman i Sverige.

När han adlades fick han i vapnet en ginstam med ett naturligt öga med strålar, därunder en balansvåg, överlagd med en palmkvist korslagd med ett svärd. Detta var en tid när domaren enligt domareden dömde efter »Guds och Sveriges lag», och ögat kan vara en symbol för Guds lag. Det kan också vara en mer allmän symbol för lagen: »lagens öga» är en metafor för lagens objektivitet, att lagen ser allt lika. Palmkvisten är en gammal rättfärdighetssymbol med bibliskt ursprung, och den har någon gång förekommit tillsammans med svärd och balansvåg som en symbol för Justitia.

Ytterligare rättvisesymboler finns: I friherrliga ätten Lagerfelts vapen finns i ett av fälten ett svärd korslagt med en lagerkvist, åtföljda av två heraldiska biljetter. Detta ska symbolisera de domaresysslor friherren hade förvaltat. Lärdom, som lagern står för, hade säkerligen behövts, och biljetterna står förmodligen för arbetet med inlagorna i målen.

*Här är vår vapenlösa trygghet än,
Vår lag, vår stora skatt i lust i nöd;
Er härskare har lovat värda den,
Den vädjar till hans stöd.*

Dikten har en verklighetsbakgrund, och verklighetens Wibelius blev senare adlad men tog inte introduktion på Riddarhuset. I hans vapen finns i alla fall som hjälmpryd-



Vapen för friherrliga ätten Lagerfelt nr 245.



Vapen för friherrliga ätten Gyllenhaal till Härlingstorp nr 396.



Vapen för adliga ätten Ehrenstråle nr 1961.



Vapen för ointr. adliga ätten af Wibeli.

FOTO: GÖRAN MÖRNER.

Avslutningsvis ska nämnas en viktig symbol för rättskipningen: eden. Domaren måste avlägga en domared, och vittnen avlägger sina eder. Även eden kan förekomma som symbol i ett vapen i form av handen som lägger två eller tre fingrar på Bibeln vid edgång. Landshövdingen Wibelius i Runebergs *Fänrik Ståls sägner* gjorde motstånd, när general Buxhoevden ville förverka gods på ett sätt som stred mot lagen. Han sade i dikten om Sveriges rikets lag:

nad en uppsträckt arm med till edgång upp-
räckta fingrar.

Här har presenterats ett urval vapen där rättvisans symboler förekommer. Det är fråga om en symbolvärld med vissa återkommande drag – svärdet och balansvägen – men också med stora variationer. ☞

Martin Sunnqvist är jur.dr i rättshistoria och hovrättsassessor i Hovrätten över Skåne och Blekinge. I en antologi som publiceras under hösten 2014 bidrar han med en artikel om historien bakom Svea hovrätts vapen och sigill.